

## اقتصاد اینترنت؛ اقتصاد دانش محور ایران

● رحمان معرفت

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه سمنان

در اسلام، اقتصاد از دیدگاه علامه طباطبائی، امپریالیسم‌زدگی اقتصاد ایران، مصدق و اقتصاد، اقتصاد اینترنت یا اقتصاد جدید، بیماری‌های اقتصاد ایران یا ایدز اقتصادی. به نظر می‌رسد تجربه‌های نویسندگان در طی سال‌ها تدریس با اقتصاد نوین سنتی در دانشگاه و شکل‌گیری شرایط نوین در اقتصاد جامعه جهانی، وی را به نگارش کتاب «اقتصاد اینترنت» ترغیب کرده است. رویارویی اقتصاد سنتی با اقتصاد نوین و کمبود متون علمی به زبان فارسی در این حوزه باعث شده انگیزه‌ای برای نگارش کتاب حاضر فراهم شود.

نگارنده کتاب کوشیده تا در این کتاب موضوعات مطرح در حوزه اقتصاد نوین را در دو بخش و هفت فصل همراه با ضمایم مشتمل بر مطالب مرتبط با اقتصاد اینترنت و یک فهرست (نمایه) موضوعی به گونه‌ای تلفیق کند که به باور خویش «تقریباً اولین کار در زمینه اقتصاد جدید» (صفحه ح) محسوب شود.

به نظر می‌رسد هدف از نگارش کتاب، آشناسازی خوانندگان کتاب با اقتصاد الکترونیکی در ایران و جهان است. نگارنده در بیان هدف از نگارش کتاب می‌نویسد: «در کتاب حاضر متون مربوط به اقتصاد جدید مورد مطالعه قرار گرفته و با توجه به مرحله توسعه‌یافتگی ایران و در حد امکان بومی‌سازی آن انجام شده است. بنابراین خواننده نوشتار حاضر، نه تنها با مباحث مطروحه اقتصاد الکترونیکی که در ایران و جهان وجود دارد و مورد مطالعه قرار گرفته و به صورت منظم آورده شده است آشنا می‌شود، بلکه با یک الگوی اجرایی در جهت آماده‌سازی شرایط برای استقرار اقتصاد الکترونیکی در ایران نیز آشنا خواهد شد» (توانایان فرد، ۱۳۸۵، ب). موضوعات کتاب نیز با مطالب ادعا شده در پاراگراف یاد شده، همخوانی دارد و به نظر می‌رسد که خواننده با مطالعه کتاب می‌تواند با شمه‌ای از اقتصاد الکترونیکی در ایران و جهان آشنا شود.

صفحات آغازین کتاب با مقدمه‌ای کوتاه آغاز می‌شود. نگارنده کتاب در این مقدمه با اشاره‌ای بر چگونگی شکل‌گیری اقتصاد نوین و بیان برخی از ویژگی‌ها و تأثیرات این اقتصاد در دهه ۱۹۹۰ در آمریکا می‌نویسد «به دنبال دستاوردهای مثبت اقتصاد اینترنت، کشورهای زیادی، چه در جهان صنعتی و چه در کشورهای در حال توسعه، به این فکر افتادند که از این ابزار [اقتصاد اینترنتی] در راه حل مشکلات اقتصادی خود



### ■ اقتصاد اینترنت (Internet Economy): اقتصاد

دانش محور ایران. نوشته حسن توانایان فرد. تهران: نشر الکترونیکی و اطلاع‌رسانی جهان رایانه، ۱۳۸۵.

کتاب «اقتصاد اینترنت» که با عنوان فرعی «اقتصاد دانش محور ایران» که از تألیفات حسن توانایان فرد در سال ۱۳۸۵ توسط انتشارات الکترونیکی و اطلاع‌رسانی جهان رایانه منتشر شده، کتابی است که به زبان فارسی در حوزه اقتصاد اینترنت به قلم توانای حسن توانایان فرد در ۴۵۴ صفحه و به صورت مصور به رشته تحریر درآمده است. چاپ اول کتاب با تیراژ سه هزار جلد و قیمت سه هزار و نهصد تومان در قطع وزیری در دسترس مخاطبان اقتصاد نوین قرار گرفته است.

توانایان فرد آثار دیگری نیز در حوزه اقتصاد دارد که این نشان از تخصص ایشان در حوزه اقتصاد است. برخی از آثار دکتر توانایان فرد عبارتند از: فرهنگ تشریحی اقتصاد انگلیسی به فارسی، اقتصاد کلان - اقتصاد خرد - اقتصاد جمعیت، اقتصاد توسعه یک الگوی جدید (ترجمه)، نظریه‌های اقتصاد توسعه، تاریخ اندیشه‌های اقتصادی در جهان اسلام، جمع اخلاق و اقتصاد



انجام پژوهش‌های بیشتر توسط پژوهشگران علاقه‌مند به حوزه اقتصاد اطلاعاتی و اقتصاد اینترنتی فراهم می‌کند. در ادامه، نگارنده در دو صفحه نکات قابل توجه کتاب را ارائه داده است. هشت مورد از نه مورد اشاره شده در این بخش، در مورد محتوا و شیوه نگارش کتاب می‌باشد و مورد نهم، بر حق تألیف کتاب حاضر و مباحث مرتبط با آن اشاره دارد.

متن کتاب، شامل دو بخش و در مجموع هفت فصل می‌باشد. بخش اول اشاره بر ادبیات تحقیق در کتاب حاضر دارد و فصل‌های اول تا چهارم را پوشش می‌دهد. عمده بحث‌های مطرح در این فصل شامل کلیات و تعاریف اقتصاد اینترنت، دلایل و ضرورت تدوین و مطالعه علم اقتصاد، اقتصاد خرد، کلان، اقتصاد درون‌زا و برون‌زا، اقتصاد نوین و اصول حاکم بر اقتصاد نوین همراه با اصطلاحاتی از اقتصاد اینترنتی است. در انتهای فصل اول، ضمیمه‌ای محتوای الگوهای جدید قیمت‌گذاری برای نشر الکترونیکی همراه با فهرستی از کتاب‌ها و منابع اینترنتی برای مطالعه بیشتر آورده شده است. این ضمیمه در واقع مقاله‌ای ترجمه شده توسط حمید محسنی (عضو هیئت علمی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد) می‌باشد که نگارنده متن آن را - با ارجاع کامل به منبع - در این بخش آورده است.

در فصل دوم، با اشاره بر نقش دولت در اقتصاد جدید، نگارنده کوشیده تا زیر موضوعات بازار آزاد و اقتصاد متمرکز، تعریف بازار و چگونگی فعالیت آن، شرایط بازار در اقتصاد

استفاده کنند» (صفحه ۶). وی با این مقدمه، ضرورت تدوین کتاب حاضر را با رویکردی بومی‌گرایانه نسبت به ایران بیان می‌دارد و تلاش می‌کند تا تأثیرات اقتصاد اینترنتی را در اقتصاد معمول ایران (اقتصاد قدیم) به زبانی ساده شرح نماید و از سوی دیگر، به برنامه‌ریزان ایران هشدار دهد که با نگاهی عمیق به زیرساخت‌های اقتصاد نوین در ایران از هر گونه «شتابزدگی»، «بخشی‌نگری» و «سطحی‌نگری» خودداری کنند (صفحه پ).

به دنبال مقدمه، نگارنده در بخشی با عنوان «چینش کتاب» بخش‌ها و فصل‌های مختلف کتاب را معرفی نموده است. به نظر می‌رسد کتابداران مجموعه‌گستر و خوانندگان ناآشنا با محتوای کتاب با نگاهی به این بخش به راحتی بتوانند از محتوای بخش‌ها و فصل‌ها اطلاع یابند. نگارنده کوشیده در دو صفحه و نیم به بیانی کوتاه، نقشه محتوایی کتاب را برای خواننده ترسیم کند. به نظر می‌رسد چینش محتوایی در کنار دیگر نمایه‌های کتاب (مانند فهرست موضوعی و فهرست مندرجات)، راهنمای مناسبی برای هدایت ذهن خواننده به سمت موضوعات کلیدی کتاب باشد. بررسی و مقایسه بخش چینش کتاب با متن، نشان می‌دهد که مباحث مطرح در کتاب به صورتی مناسب در این راهنمای کوتاه آورده شده است.

بلافاصله پس از بخش «چینش کتاب» نگارنده در یک صفحه با عنوان «مطالب تکمیلی» اشاره بر موضوعاتی می‌کند که می‌تواند در تکمیل کتاب حاضر مورد توجه قرار گیرد. موضوعات مطرح شده در این صفحه، زمینه‌هایی بیشتر برای

مقاله صفحه ۵۴، ۱۲۱، ۱۵۵ و ۴۰۷ که به نظر می‌رسد این مقالات در تکمیل مطالب فصل به نگارنده یاری رسانده‌اند و موجب غنای بیشتر کتاب شده‌اند. این موضوع، با توجه به ویژگی مقاله‌های منتشر شده در نشریات (از بابت روزآمد بودن مطالب و داوری شدن مقاله‌ها)، نیز می‌تواند از ویژگی‌های مثبت کتاب در ارائه اطلاعات روزآمد به شمار آید.

ارائه بخش‌هایی از اطلاعات موجود در کتاب، در قالب نمودار و جدول (همچون اطلاعات آماری موجود در بخش مقایسه تطبیقی اقتصاد کشورهای مختلف و نیز مانند ارائه یک صد تفاوت موجود بین اقتصاد نوین و سنتی)، در مطالعه کتاب و بهره‌گیری راحت‌تر از کتاب، کمک شایانی به خواننده می‌کند.

به نظر می‌رسد در صورتی که اگر نگارنده نمایه‌ای از نام‌ها نیز فراهم می‌کرد در راهنمایی خوانندگان کتاب به مطالب مطرح شده از سوی صاحب‌نظران کمک بسیاری می‌توانست باشد. برای نمونه، در بخش‌هایی از کتاب، به قواعد و معیارهای اقتصاد نوین اشاره شده که ارجاعی به نظریات نویسنده توانای معاصر در حوزه اقتصاد اطلاعات، کوبین کلی<sup>۱</sup> می‌باشد و نگارنده کتاب به راحتی می‌توانست با تهیه نمایه‌ای از نام‌ها به راهنمایی خواننده برای دسترسی آسان‌تر و سریع‌تر به نظرات اشاره شده از «کلی» در کتاب حاضر اقدام کند که متأسفانه این نمایه کتاب حاضر، همین باشد و پیشنهاد می‌شود در ویرایش‌های بعدی کتاب مورد توجه قرار گیرد.

شاید بتوان گفت با وجود نوبا بودن اقتصاد نوین در ایران، مجموعه مطالب ارائه شده در این کتاب، تصویری فشرده از وضعیت اقتصاد نوین در ایران را به تصویر می‌کشد و خوانندگان کتاب با مطالعه آن به دستاوردها و نقاط ضعف و قوت اقتصاد نوین در ایران و بلکه در جهان آگاهی می‌یابند. کتاب حاضر می‌تواند برای آشنایی با اصطلاحات به کار رفته در ادبیات اقتصاد نوین بسیار سودمند باشد. پرداختن به جنبه‌های مختلف اقتصاد نوین همراه با مقایسه اقتصاد نوین با اقتصاد سنتی و تطبیق اقتصاد ایران با اقتصاد نوین حاکم بر سایر کشورهای هم‌سطح و غیرهم‌سطح با ایران از ویژگی‌های کتاب حاضر می‌باشد.

کتاب حاضر - با توجه به موضوعات اصلی و فرعی مطرح شده در آن - می‌تواند به عنوان راهنمایی برای دانشجویان اقتصاد و حوزه‌هایی که به گونه‌ای با اقتصاد اطلاعاتی سروکار دارند، همچون کتابداران و کارشناسان اطلاع‌رسانی که در دروس خود سرفصل‌هایی همچون اقتصاد اطلاعات دارند، و نیز حوزه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات که به با موضوع اقتصاد اینترنت و اقتصاد اطلاعات چالش خواهند داشت، مفید باشد.

پی‌نوشت:

1 . Kevin Kelly

صنعتی و اقتصاد اینترنتی، نقش دولت، سرمایه و تجارت در اقتصاد صنعتی را مورد بحث و بررسی قرار دهد. در انتهای فصل، آثاری برای مطالعه بیشتر در اختیار خواننده کتاب قرار می‌گیرد.

فصل سوم، دستاوردهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی اقتصاد جدید را بررسی می‌کند و در فصل چهارم، نظریات، زیرساخت‌ها، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و الگوهای موجود در زمینه اقتصاد نوین، همراه با مقایسه تطبیقی اقتصاد نوین (صفحات ۲۳۲ تا ۲۶۰) در کشورهای توسعه‌یافته (مانند آمریکا، کانادا، استرالیا، فنلاند، ایرلند) و کشورهای در حال توسعه (مانند کره جنوبی و مالزی) بررسی شده‌است.

بخش دوم کتاب با فصل پنجم آغاز می‌شود. این بخش به اقتصاد نوین در ایران می‌پردازد. فصل پنجم دربردارنده موضوعات متنوعی درباره اقتصاد نوین در ایران با این زیر موضوعات است: عوامل زاینده و تضمین‌کننده، الگوی کشاورزی صنعتی، الگوی جانشینی واردات، الگوی جانشین‌سازی صادرات، سیستم اقتصاد دانش محور درون‌زا، اقتصاد آینده ایران، تنگناهای موجود در راه استقرار اقتصاد جدید، قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها.

فصل ششم به مطالعات راهبردی در حوزه اقتصاد نوین در ایران می‌پردازد. در این فصل، چشم‌اندازهای اقتصاد دانش محور در ایران، راهبردهای اقتصاد قدیم و جدید بررسی شده است. در فصل هفتم، ساختار وضعیت آتی اقتصاد الکترونیک مورد پژوهش قرار گرفته. تعیین مؤلفه‌های اقتصاد الکترونیک، تعیین رابطه بین مؤلفه‌های اصلی اقتصاد الکترونیک و مؤلفه‌های پشتیبانی اقتصاد الکترونیک از بحث‌های این فصل می‌باشند. در قسمت ضمایم نیز جدولی؛ یکصد تفاوت عمده موجود بین اقتصاد نوین و اقتصاد قدیم آورده شده و بحث‌هایی درباره دموکراسی دیجیتال و حکومت الکترونیک به همراه سایت‌های اینترنتی مرتبط با حوزه اقتصاد نوین و فهرست موضوعی (نمایه موضوعی) از متن کتاب آورده شده است.

نگارنده خواسته تا با نگاهی اجمالی به مؤلفه‌های اقتصاد نوین، به معرفی شاخص‌های تأثیرگذار در اقتصاد نوین در ایران بپردازد، که به نظر می‌رسد این توجه در واقع نقطه عطف مباحث مطرح شده در کتاب حاضر نیز باشد. یکی از نکات برجسته این کتاب ارائه دیدگاه‌های طرفداران، مخالفان و واقع‌گرایان حوزه اقتصاد نوین (صفحه ۱۷۳ تا ۱۸۲) و بررسی و مقایسه این دیدگاه‌هاست که در آشنا نمودن خوانندگان با این دیدگاه‌ها به صورت اجمالی می‌تواند مفید باشد.

استفاده از منابع فارسی و انگلیسی مناسب و مرتبط با موضوعات و زیرموضوعات مطرح شده در کتاب، از نکات توجه برانگیز کتاب حاضر است. از سوی دیگر، نشان‌دهنده توانایی و تسلط نگارنده و مطالعه همه‌جانبه و فراوان ایشان برای نگارش کتاب است. نگارنده در بخش‌هایی از متن و ضمیمه‌ها به ارائه یا اقتباس برخی از مقالات منتشر شده در نشریات علمی و اینترنتی مرتبط با حوزه اقتصاد جدید اقدام نموده است (مانند